

دانشکده علوم انسانی

گروه حقوق

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته حقوق بین الملل

عنوان پایان نامه:

مقابله با تروریسم و مسئله‌ی دولت‌های ناتوان از منظر حقوق بین الملل

استاد راهنما:

دکتر سید قاسم زمانی

استاد مشاور:

دکتر حسین آل کجباف

دانشجو:

حسن لطفی رضاییگلو

شهریور 1391

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فهرست اجمالی مطالب

2	کلیات (طرح تحقیق).....
8	فصل اول: تروریسم در گستره حقوق بین الملل
9	گفتار اول: تعریف تروریسم و معضلات آن.....
23	گفتار دوم: شاخص ها و اهداف تروریسم.....
28	گفتار سوم: رویکرد نظام جامعه ملل و سازمان ملل متحد در قبال اقدامات تروریستی.....
	فصل دوم: بنیانهای مفهوم دولت های ناتوان در حقوق بین الملل و جایگاه آن در
37	عرصه بین المللی:
38	گفتار اول: مفهوم دولت (دولت - کشور) در نظام حقوق بین الملل.....
41	گفتار دوم: مبانی و تعریف دولت های ناتوان.....
62	گفتار سوم: دولت های ناتوان و تروریسم.....
73	فصل سوم: مسئولیت بین المللی دولت های ناتوان در قبال اقدامات تروریستی
73	گفتار اول: مفهوم حاکمیت و رابطه آن با مسئولیت دولت ها.....
76	گفتار دوم: مفهوم مسئولیت در طرح پیش نویس مسئولیت بین المللی دولت ها.....
77	گفتار سوم: مسئولیت بین المللی دولت های ناتوان بر طبق قواعد حقوق مسئولیت بین المللی.....
92	نتیجه گیری:
97	فهرست منابع:

فهرست تفصیلی مطالب

2	کلیات (طرح تحقیق).....
2	بیان مساله:
4	سوالات:
4	فرضیه ها:
4	سابقه:
5	ضرورت:
6	اهداف:
6	سازماندهی تحقیق:
8	فصل اول: تروریسم در گستره حقوق بین الملل
9	گفتار اول: تعریف تروریسم و معضلات آن
10	مبحث اول: مفهوم شناسی تروریسم
10	بند اول: ریشه لغوی واژه تروریسم
12	بند دوم: معضل تعریف تروریسم
15	بند سوم: تعریف تروریسم
16	مبحث دوم: تعریف تروریسم در اسناد سازمان ملل متحد
16	الف) کمیته موقت سازمان ملل متحد:
16	ب) قطعنامه 1373 شورای امنیت
18	ج) تعریف تروریسم در کنوانسیون مبارزه با بمب گذاری تروریستی
18	د) تعریف تروریسم در کنوانسیون بین المللی سرکوب حمایت مالی از تروریسم
19	مبحث سوم: ممنوعیت تروریسم در دیگر اسناد بین المللی
19	بند اول: کنوانسیون های چهار گانه ژنو
21	بند دوم: تروریسم در کنوانسیون های منطقه ای
21	الف: اسناد اتحادیه اروپا
22	ب: تروریسم در اسناد سازمان کنفرانس اسلامی
23	گفتار دوم: شاخص ها و اهداف تروریسم
23	مبحث اول: شاخصه های تروریسم
25	مبحث دوم: اهداف تروریسم
28	گفتار سوم: رویکرد نظام جامعه ملل و سازمان ملل متحد در قبال اقدامات تروریستی
28	مبحث اول: جامعه ملل و تروریسم
29	مبحث دوم: سازمان ملل متحد و تروریسم
29	بند اول: مجمع عمومی سازمان ملل متحد و مقابله با تروریسم

31	بند دوم: شورای امنیت و تروریسم
31	الف) قطعنامه (1368):
32	ب) قطعنامه 1373:
33	ج) قطعنامه 1540:
33	مبحث سوم: ممنوعیت تروریسم در حقوق بشردوستانه بین‌المللی
35	جمع بندی فصل اول:
37	فصل دوم: بنیادهای مفهوم دولت های ناتوان در حقوق بین الملل و جایگاه آن در عرصه بین المللی:
38	گفتار اول: مفهوم دولت (کشور) در نظام حقوق بین الملل
38	مبحث اول: تعریف دولت
39	مبحث دوم: عناصر تشکیل دهنده دولت
41	گفتار دوم: مبانی و تعریف دولت های ناتوان
41	مبحث اول: بستر های ظهور دولت های ناتوان
42	بند اول: تاریخچه مفهومی دولت های ناتوان
43	بند دوم: سیر فروپاشی در دولت های ناتوان
46	بند سوم: عوامل ظهور دولت های ناتوان
47	الف: پایان یافتن جنگ سرد
47	ب: میراث رژیمهای استعماری
47	ج: فرایند کلی مدرنیسم
48	مبحث دوم: تعریف دولت های ناتوان، انواع و شاخصه های آن
49	بند اول: تعریف دولت های ناتوان و تفکیک آن از وضعیتهای مشابه
49	الف: تعریف دولت های ناتوان
54	بند دوم: انواع دولت های ناتوان
55	بند سوم: ویژگیها و شاخص های دولت ناتوان
58	الف) عدم اقتدار حکومت
58	ب) عدم اجرای تعهدات بین المللی
59	ج) فروپاشی ساختار قدرت
59	د) زیربنای اقتصادی دولت های ناتوان
60	مبحث سوم: مکاتب نظری در مورد دولت های ناتوان
62	گفتار سوم: دولت های ناتوان و تروریسم
62	مبحث اول: دولت حامی تروریسم
64	مبحث دوم: دلایل انتخاب تروریسم توسط معترضین و دولتها
67	مبحث سوم: تروریسم و دولتهای ناتوان
70	جمع بندی فصل:
73	فصل سوم: مسئولیت بین المللی دولتهای ناتوان در قبال اقدامات تروریستی
73	گفتار اول: حاکمیت و رابطه آن با مسئولیت دولتها

76	گفتار دوم: مسئولیت در طرح پیش نویس مسئولیت بین المللی دولتها
77	گفتار سوم: مسئولیت بین المللی دولت های ناتوان بر طبق قواعد حقوق مسئولیت بین المللی
77	مبحث اول: عناصر عمل متخلفانه بین المللی دولت
78	بند اول: انتساب اعمال متخلفانه به دولت های ناتوان
78	الف: ماده ی 1 طرح کمیسیون حقوق بین الملل
79	ب) ماده 8 طرح کمیسیون حقوق بین الملل
80	ج) ماده 10 کمیسیون حقوق بین الملل
81	بند دوم: استناد به مسئولیت دولتی ناتوان در ارتکاب اقدامات تروریستی توسط جامعه بین المللی
81	الف) ماده 48 کمیسیون حقوق بین الملل
82	ب) ماده 41 طرح پیش نویس: همکاری در موقع نقضهای فاحش
83	ج: مواد 49 و 50: واکنشی که شامل اقدامات متقابل نشود
84	د: واکنشی که شامل اقدامات متقابل شود
84	مبحث دوم: مداخله جامعه بین المللی در دولتهای ناتوان
86	بند اول) مداخله در دولتهای ناتوان و مساله حاکمیت
88	بند دوم) لغو شناسایی دولتهای ناتوان
89	بند سوم) مداخله جامعه بین المللی بر اساس نظریه مسئولیت حمایت
91	جمع بندی فصل سوم
92	نتیجه گیری:
97	فهرست منابع:

چکیده:

تروریسم بین‌المللی در حال حاضر بعنوان یکی از معضلات اصلی کل جامعه جهانی مطرح است. پدیده‌ای که برای رسیدن به اهداف خود هر روز با شیوه‌های جدید و خطرناکی زندگی افراد زیادی را می‌گیرد و بسیاری را بی‌خانمان می‌کند. جامعه بین‌المللی اقدامات زیادی برای مقابله با این پدیده شوم انجام داده است و کارهای بسیاری نیز وجود دارد که باید انجام بدهد، در این کار تحقیقی به این مسئله با بررسی دولت‌های ناتوان بعنوان یکی از خواستگاه‌های اصلی تروریسم پرداخته شده است. دولت‌های ناتوان موجودیت‌هایی که بعد از پایان جنگ سرد رفته رفته ظاهر شدند، اما در ادبیات حقوق بین‌الملل تقریباً یک دهه است که مورد توجه قرار گرفته است. دولت‌های ناتوان دولتهایی که ناتوان از اداره حکومت مرکزی خود می‌باشند؛ اقتدار حاکمیتی ندارند؛ نمی‌توانند بسیاری از کالاهای اساسی شهروندان را تامین کنند و فاصله مردم و حکومت زیاد است. به این خاطر این دول پناهگاهی امن برای گروه‌های تروریستی می‌باشند تا بتوانند نیروهای خود را در آنجا آموزش و نیز پرورش دهند. بدین منظور سعی شده است که موضوع از دیدگاه حقوق بین‌المللی بررسی و تکلیف جامعه بین‌المللی نیز در ارتباط با این پدیده بین‌المللی مشخص شود. سوالات ما در اینجا مربوط به مسئولیت بین‌المللی دولت‌های ناتوان و مداخله جامعه بین‌المللی در اینگونه دوات‌ها است که آیا در مقابل جامعه بین‌المللی مسئولیت دارند و آیا جامعه بین‌المللی حق مداخله در این دولت‌ها برای مقابله با تروریسم و برقراری صلح و امنیت بین‌المللی را دارد؟ برای بررسی مداخله جامعه بین‌المللی از مواد طرح پیش نویس کمیسیون حقوق بین‌الملل و نظریه مسئولیت حمایت مدد گرفته شده است.

کلیات (طرح تحقیق)

بیان مساله:

تروریسم یکی از مهمترین تهدیدات فراروی « کل جامعه بین‌المللی » در هزاره سوم است. بطوریکه مبارزه با آن، امروزه به یکی از اولویتهای این جامعه تبدیل شده است. نگاهی گذرا به حوادث تروریستی 11 سپتامبر 2001 و وقایع بعد از آن، نشان می‌دهد که این حوادث از یک سو به دلیل تاثیر گذاری زیاد خود بر مناسبات بین‌المللی، توانسته است نقطه عطفی در روابط بین‌الملل تلقی شود و به تعبیر کوفی عنان «دروازه آتش»¹ برای ورود به هزاره سوم باشد² و از سوئی دیگر موجب نهضتی جهانی تحت عنوان مبارزه همه جانبه با تروریسم در عرصه بین‌المللی شود. بنابراین کلیه دولت‌ها در عرصه بین‌المللی موظف‌اند با پدیده تروریسم مقابله نموده و از کلیه امکانات موجود برای امحاء تروریسم که امروزه به عنوان تهدیدی علیه صلح و امنیت بین‌المللی قلمداد می‌شود استفاده کنند.

اما واقعیت این است که امروزه برخی دولت‌ها به دلیل برخی مشکلات ساختاری فاقد کنترل موثر بر قلمرو سرزمینی خود می‌باشند، بدین معنی که این دولت‌ها فاقد اقتدارات نظامی - سیاسی در محدوده مرزهای سرزمینی خود می‌باشند. در ادبیات حقوق بین‌الملل از این دولت‌ها تحت عنوان دولت‌های ناتوان یاد می‌شود. اصطلاح دولت‌های ناتوان یکی از اصطلاحات جدیدی است که وارد ادبیات حقوق بین‌الملل شده است. این مفهوم از مفاهیم دوران پس از جنگ سرد بوده و تا به امروز تعریف دقیقی از آن ارائه نشده است ولی در یک برداشت کلی می‌توان دولت‌های ناتوان را واجد ویژگی‌های زیر دانست:

دولت ناتوان دولتی است³ که نتواند:

¹ - Gate of Fire

² - Kofi Annan Speech - Nobel Prize Acceptance, Oslo, Norway, 10 December 2001.

³ - بر اساس جدولی که صندوق کمک به صلح در سال 2006، ترسیم کرده است، تا به امروز 28 کشور تحت عنوان دولتهای ناتوان شناسایی شده‌اند: 1-دولت سودان 2 - دولت جمهوری دموکراتیک آنگولا 3- دولت ساحل عاج 4- عراق 5- زیمبابوه 6- چاد 7- سومالی 8- هائیتی 9- پاکستان 10- افغانستان 11- گینه نو غربی 12- لیبیا - 13- جمهوری آفریقای مرکزی - 14- کره شمالی - 15

الف - بر قلمرو حاکمیت خود کنترل داشته و امنیت شهروندان را تضمین کند؛

ب - حاکمیت قانون، اعتلای حقوق بشر و حاکمیت خوب را تامین کند؛

ج - نیازمندیهای عمومی از قبیل رشد اقتصادی، آموزش و بهداشت را برای شهروندان خود تامین کند.

این عدم اقتدار و کنترل موثر در قلمرو سرزمینی به تدریج باعث می شود بسترهای لازم برای ظهور گروه‌های تروریستی سازمان یافته در قلمرو سرزمین آن کشور ایجاد شود. در واقع نفس وجود دولت‌های ناتوان یکی از عوامل اصلی ایجاد و فعالیت گروه‌های تروریستی است. نگاهی گذرا به سابقه‌ی فعالیت‌های گروه‌های تروریست حاکی از این است که امروزه خاستگاه اصلی گروه‌های تروریستی سازمان یافته دولت‌های ناتوانی چون افغانستان، پاکستان، عراق و.. می باشد.

گروه‌های تروریستی فعالیت‌های خود را در قلمرو دولت‌های ناتوان سازمان‌دهی می‌کنند و از طریق این اقدامات تروریستی صلح و امنیت بین‌المللی یا منطقه‌ای را بر هم می‌زنند. قلمرو دولت‌های ناتوان به عنوان پناهگاهی برای سازماندهی اقدامات تروریستی استفاده می‌شود. از این رو طبیعتاً باب مسئله‌ی مداخلات بین‌المللی برای مبارزه با تروریسم در داخل قلمرو سرزمینی دولت‌های ناتوان ایجاد می‌شود و سایر دولت‌ها بالاخص دولت‌های متضرر از اقدامات تروریستی با توجه به ناتوانی کشور میزبان گروه‌های تروریستی در مبارزه با این گروه‌های تروریستی خود راساً اقدام نموده و حاکمیت سرزمینی دولت‌های ناتوان را نقض می‌کنند.

در کل سوالات متعددی در خصوص مسئله‌ی دولت‌های ناتوان در مقابله با تروریسم نظیر قابلیت انتساب اقدامات این گروه‌های تروریستی به دولت‌های ناتوان، مسئولیت بین‌المللی این دولت‌ها و نهایتاً مداخله بین‌المللی کشورها یا سازمان‌های بین‌المللی در مبارزه با تروریسم در قلمرو سرزمینی دولت‌های ناتوان مطرح می‌شود، که در این کار پژوهشی به برخی از مهمترین ابعاد آن پرداخته خواهد شد.

بروندی - 16 یمن - 17 میانمار - 18 -سیرالئون - 19 بنگلادیش - 20 نپال - 21 اوگاندا -22 نیجریه - 23 ازبکستان- 24 رواندا - 25
سریلانکا - 26 اتیوپی 27 کلمبیا - 28 قرقیزستان.

سوالات:

اصلی:

1. آیا دولت‌های ناتوان در قبال اقدامات تروریستی که توسط افراد و گروه‌های سازمان یافته و یا غیر سازمان یافته در قلمرو آنها صورت می‌گیرد واجد مسئولیت بین‌المللی هستند؟

فرعی:

2. آیا مداخله بین‌المللی سایر موجودیت‌های بین‌المللی برای مبارزه با تروریسم در قلمرو دولت‌های ناتوان به لحاظ موازین حقوق بین‌الملل قابل توجیه است؟

فرضیه‌ها:

اصلی:

1. با توجه به اصل عدم انتساب اعمال افراد و گروه‌های خصوصی به دولت، اصولاً رفتار افراد و گروه‌های تروریستی به دولت ناتوان منتسب نمی‌شود مگر آنکه اثبات گردد که دولت مذکور به نحوی در انجام اقدامات مذکور دخالت داشته است.

فرعی:

2. در مواقع برهم خوردن صلح و امنیت جهانی مداخله بین‌المللی سازمان یافته با تجویز شورای امنیت توسط دولت‌ها و یا سازمان‌های منطقه‌ای برای سرکوب تروریست‌ها موجه بنظر می‌رسد.

سابقه:

باتوجه به جدید بودن مسئله دولت‌های ناتوان در ادبیات حقوق بین‌الملل، کارهای پژوهشی چندانی در این زمینه صورت نگرفته است. البته در خارج از کشور نسبت به داخل کارهای زیادی انجام شده است. منابعی که بصورت مستقیم یا غیر مستقیم با پایان‌نامه اینجانب مرتبط هستند در زیر به چند مورد از آنها اشاره می‌گردد:

- شریفی محسن، تروریسم بین‌المللی و دفاع مشروع، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی، 1384

- جوادی شریف خدیجه ، وضعیت دولت - کشورهای ناتوان در حقوق بین الملل معاصر ، پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق بین الملل، دانشگاه پیام نور 1390

- حسین نژاد کتایون، رعایت موازین حقوق بشر در مبارزه با تروریسم، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران 1384

- و در میان منابع انگلیسی نوشته های زیر در دسترس نگارنده بوده است:

- Daniel Thrurer , The failed states and the international law:

<http://www.globalpolicy.org/nations/sovereign/failed/2003/25/07 law.htm>

- Stohl Michael. **Expected Utility and State Terrorism**. Department of Communication University of California, Santa Barbara. 2003

در کل در مورد دولت های ناتوان در داخل کشور کار زیادی انجام نشده است. و اگر هم انجام شده بیشتر به ویژگی های این گونه دول پرداخته شده است. حتی در کارهای انجام شده در خارج از کشور نیز خیلی کم به ارتباط بین این دولت ها و تروریسم توجه شده است. بنابراین کار تحقیقی این اینجانب از این حیث که تروریسم و دولت ناتوان را بهم ارتباط داده، دارای وجه تمایز مشخصی با نوشته های سایرین می باشد. یکی این و دیگری در مورد مسئولیت بین المللی این دولت ها در مقابل جامعه جهانی می باشد که در کار های دیگران ملاحظه نمی شود؛ ولی در این کار تحقیقی در یکی از فصول مفصلاً به این بحث پرداخته شده است.

ضرورت :

امروزه یکی از مسائل بسیار مهم در نظام حقوق بین الملل که مشکلات فزاینده ای برای دولت ها پیش کشیده است مسئله تروریسم است. در این بین مسئله دولت های ناتوان به مانعی اساسی در فرایند مقابله و مبارزه با تروریسم تبدیل شده است، خلاء قواعد منسجم حقوقی بین المللی در این ارتباط باعث شده است روند مقابله با تروریسم در این کشورها از چارچوب قانونی خارج شده و احتمالاً زمینه ای برای مداخله بین المللی فراهم بسازد؛ ضرورت حفظ صلح و امنیت بین المللی و رعایت چارچوب های قانونی مبارزه با تروریسم در بستر نبود کارهای تحقیقاتی مطلوب در این زمینه اهمیت بررسی این موضوع را در قالب یک پایان نامه دو چندان کرده است.

اهداف:

در این کار تحقیقی نگارنده اهداف زیر دنبال میکند:

هدف کلی: با توجه به خلاء موجود در ادبیات حقوق بین‌المللی در این زمینه نگارنده در پی آنست با تبیین هر چه بیشتر ابعاد این مسئله به غنای ادبیات دانشگاهی و علمی در این زمینه بیافزاید

هدف خاص: امروزه در منطقه خاورمیانه بحث فعالیت گروه‌های تروریستی در دولت‌های ناتوانی نظیر عراق، پاکستان و افغانستان مطرح می‌باشد بنحوی که بطور مستقیم و غیر مستقیم در حفظ و صلح بین‌المللی در منطقه و خاورمیانه تاثیر گذار هستند. بحث و بررسی در این زمینه می‌تواند در راستای حفظ منافع ملی کشور نیز که با برخی از این دولت‌ها همسایه هست، دخیل باشد.

سازماندهی تحقیق:

این پایان‌نامه با توجه به موضوع آن در سه فصل جمع‌بندی شده است و در انتها نیز یک نتیجه‌گیری از کل مباحث ارائه گردیده است. در فصل اول به کلیاتی در مورد تروریسم پرداخته شده است، از جمله تعریف تروریسم و وضعیت تروریسم در اسناد و جامعه بین‌المللی کنونی. فصل دوم تعریف، ویژگی‌ها و وضعیت دولت‌های ناتوان در جامعه بین‌المللی و رابطه‌ی مستقیم اینگونه دول با تروریسم و گروه‌های تروریستی را در بر می‌گیرد. در نهایت در فصل سوم سعی شده است به سوالات و فرضیاتی که در شروع این کار تحقیقی در پروپوزال ارائه شده است، جواب منطقی با توجه به اسناد و رویه‌های بین‌المللی داده شود. و در پایان نیز یک نتیجه‌گیری کلی از پایان‌نامه ارائه گردیده است.

فصل اول

تروریسم در گستره حقوق بین الملل

فصل اول: تروریسم در گستره حقوق بین‌الملل

تروریسم پدیده جدیدی نیست تاریخ بشریت پر از اقدامات تروریستی می‌باشد که زندگی بی‌گناهان بی‌شماری را سلب یا تهدید کرده، افراد حقوق و آزادی‌های اساسی خود محروم ساخته، روابط دوستانه میان دولت‌ها را در معرض خطر قرار داده و تمامیت ارضی و امنیت دولت‌ها را به مخاطره افکنده است.⁴

جامعه بین‌المللی عرصه تغییر و تحول است. به مقتضای پیشرفت در علوم و فنون، داد و ستد و ارتباطات و در راستای جهانی شدن روز به روز بازیگران جدیدی وارد این عرصه می‌شوند. یکی از این بازیگران بین‌المللی که با ورود خود به عرصه بین‌المللی تاثیر قابل توجهی بر مناسبات بین‌المللی داشته است، گروه‌های سازمان یافته تروریستی است که جامعه بین‌المللی، و به تبع آن روابط بین‌الملل و حقوق بین‌الملل را با چالش عجیبی مواجه ساخته و تاثیر قابل ملاحظه‌ای روی آنها داشته است. تروریسم یکی از مهمترین تهدیدات فراوی جامعه بین‌المللی در هزاره سوم است بطوریکه مبارزه با آن به یکی از مهمترین اولویت‌های جامعه بین‌المللی تبدیل شده است. تنها زمانی این مبارزه می‌تواند به نتایج مثبتی منتهی شود که مسائل و ابهامات حول آن به خوبی تبیین شود. تروریست‌ها که در بستر تاریخ و در گذر زمان همواره امنیت و آرامش جامعه بشری را بهم زده اند، در دنیای مدرن امروزی با دست یافتن به تجهیزات و ابزارهایی همچون سلاح‌های مخرب و رسانه‌ها توانسته‌اند مرزهای بین‌المللی را درنور دیده و به عنوان یک تهدیدی کاملاً جهانی برای آرامش و صلح و امنیت بین‌المللی تلقی شوند. لذا امروزه برخلاف گذشته تروریسم صرفاً تهدیدی برای یک دولت یا چندین دولت نیست، بلکه تهدیدی برای جامعه بین‌المللی در کل تلقی شده و بنیان‌های نظم بین‌المللی را که جامعه بین‌المللی بر آن استوار است به لرزه درآورده است. «نگاهی مختصر به حوادث تروریستی 11 سپتامبر 2001 و وقایع بعد از آن نشان می‌دهد که از یک سو این وقایع به دلیل تاثیر گذاری زیاد خود بر روابط بین‌الملل توانسته است نقطه عطفی در روابط بین‌الملل تلقی شود و به تعبیر کوفی عنان دروازه آتشی برای ورود به هزاره سوم باشد. و از سوئی دیگر متعاقب آن حوادث، نهضتی جهانی تحت عنوان مبارزه با تروریسم در عرصه بین‌المللی آغاز شده است؛ نهضتی که به طلایه داری شورای امنیت و به رهبری آمریکا با لشکرکشی به

⁴. پطروس‌غالی، سازمان ملل متحد و اقدامات جامع حقوقی برای مبارزه با تروریسم بین‌المللی، ترجمه زمانی سید قاسم، در: طیب،

علیرضا، تروریسم، تاریخ، جامعه‌شناسی، گفت‌مان، حقوق، نشر نی، تهران 1382، ص 327.

افغانستان شروع شد. بنابراین تروریسم یکی از خطرات عمده‌ای است که امروزه امنیت جهانی را به شدت تهدید می‌کند.⁵

گفتار اول: تعریف تروریسم و معضلات آن

تعریف تروریسم موضوعی بسیار مهم برای جامعه بین‌المللی بوده است. تلاش‌های جامعه بین‌المللی برای مبارزه با تروریسم نمی‌تواند فارغ از تعریف تروریسم و تبیین عناصر آن مورد توجه قرار گیرد.

مبحث اول: مفهوم شناسی تروریسم

جهت تعریف تروریسم ابتدا باید ریشه لغوی آن را مورد توجه قرار داده و سپس در مقام تجزیه و تحلیل تعریف آن در حقوق و رویه بین‌المللی برآئیم.

بند اول: ریشه لغوی واژه تروریسم

ریشه لغوی تروریسم به زبان یونانی *Tras* به معنی ترس و لرز باز می‌گردد. فعل *Tres* یا *Ters* در زبان لاتینی نیز به همین معناست. در زبان انگلیسی اصل کلمه *Terreur* به فعل لاتینی *ters* بر می‌گردد که آن هم به معنی «ترساندن» یا «ترس و وحشت» است.⁶

- در سیاست به کارهای خشونت آمیز و غیر قانونی حکومت‌ها که برای سرکوب مخالفان خود و ترساندن آنها بکار می‌برند، ترور می‌گویند و نیز کردار گروه‌های مبارزی که برای رسیدن به هدف‌های سیاسی خود دست به کارهای خشونت آمیز و هراس‌انگیز می‌زنند «ترور» نامیده می‌شود.⁷

در فرهنگ آکسفورد: «تروریسم به روشی اطلاق می‌شود که هدفش و غایتش استفاده از خشونت یا تهدید به استفاده از خشونت، برای دستیابی به اهداف میانی است».⁸

⁵ شهرام زرنشان، شورای امنیت و تعهدات دولت‌ها برای مقابله با تروریسم، *مجله حقوقی شماره سی و ششم*، مرکز امور حقوقی

بین‌المللی معاونت حقوقی و امور ریاست جمهوری، 1386، ص 59

⁶ محمد علی ناجی راد، جهانی شدن تروریسم، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی، تهران، تابستان 1387، ص 32

⁷ داریوش آشوری، *دانشنامه سیاسی*، انتشارات مروارید، تهران، 1382، ص 98

در زبان فارسی این کلمه به اصلی اطلاق می شود که در آن از قتل‌های سیاسی دفاع شود. در بعضی از فرهنگ‌های فارسی نیز تروریسم به معنی لزوم آدم کشی و تهدید خوف و وحشت در میان مردم برای نیل به هدف‌های سیاسی و یا برانداختن حکومت و در دست گرفتن زمام امور دولت، یا تفویض آن به دسته دیگری است که مورد نظر می باشد. این عقیده معمولاً از ابزار اصلی فاشیسم، ماکیاولیسم و مفاهیم مشابه می باشد.⁹

نتیجه ای که از گفته‌های بالا می توان گرفت این است که معنی لغوی تروریسم به ایجاد ترس و وحشت همراه با خشونت، برمی گردد و ترور همیشه ترس، خشونت و وحشت را با خود یدک می کشد. بنابراین برای دستیابی به تعریفی از تروریسم باید از این کلید واژه‌ها استفاده گردد. "به منظور دستیابی به یک تعریف واحد برای تروریسم که دربردارنده تمام عناصر و جوانب آن باشد، تلاش‌های قانونی و عملی متعددی صورت پذیرفته است. اما این تلاش‌ها از جهت معیاری که تشخیص عملیات تروریستی بر آن مبتنی گردیده است، با یکدیگر متناقض بوده است. برخی از آنان اساساً بر طبیعت ابزار به کار گرفته شده به عنوان ابزار خشونت مبتنی هستند که می تواند باعث ترس و وحشت و یا ایجاد خطر عمومی شود که حیات بشر و امنیت عمومی را به خطر می اندازد و برخی دیگر به آثار مترتب بر اقدام تروریستی یعنی ویرانی و خرابی به عنوان اثر مادی و ترس و وحشت به عنوان اثری معنوی در خصوص کسی که این فعل در موردش انجام می شود، نگاه می کند."¹⁰

«تروریسم یک پدیده اجتماعی با ابعاد مختلف سیاسی، اجتماعی، نظامی و حقوقی می باشد. لذا تروریسم یک مفهوم صرفاً حقوقی نیست و آن ترکیبی از مولفه‌های سیاسی، اقدامات تبلیغاتی و خشونت آمیز برای نیل به یک هدف است».¹¹ از این رو در تعریف آن بایستی کلیه ابعاد مختلف آن در نظر گرفته شود.

⁸ .A. Martin Elizabeth, **Oxford Advanced Learners Dictionary**, oxford University press, 2001

⁹ .علی بابایی، غلامرضا و آقایی، بهمن، **فرهنگ علوم سیاسی**، نشر ویس، تهران: 1365، ج اول، ص 178.

¹⁰ .حماد، کمال، **تروریسم و مقاومت**؛ ترجمه حسین کوزه‌گران، دفتر مطالعات بین‌المللی، تهران 1387، ص 33

¹¹ - Hans-Peter Gasser, Acts of terror, "terrorism" and international humanitarian law, ICRC, vol 84, 2002, p.552

به نظر می‌رسد تا به حال هیچگونه تعریف دقیقی از مفهوم تروریسم وجود نداشته است. دلیل آن نیز این است که هر کشوری بسته به نوع سیاست خارجی اش برداشت متفاوتی از تروریسم و اقدامات تروریستی دارد. چرا که به دلیل قرابت مفهومی میان اقدامات تروریستی و مبارزات آزادیبخش، برخی کشورها اعضای نهضت‌های آزادیبخش ملی را مبارزین راه آزادی و استقلال می‌دانند در حالیکه برخی دیگر آنان را تروریست قلمداد می‌کنند. لذا مشکل ارائه تعریف مشترکی برای تروریسم ناشی از آن بوده است که آن کسی که از نظر یک شخص تروریست محسوب می‌شود از نظر دیگری یک مبارز راه آزادی است. کنوانسیون‌های بین‌المللی، قطعنامه‌های شورای امنیت و بیانیه‌های مجامع و کنفرانس‌های بین‌المللی هم نتوانسته‌اند تعریفی جامع و مانع از تروریسم ارائه کنند. از این رو به نظر می‌رسد نیل به یک توافق کلی در مورد تعریف تروریسم بسیار دشوار خواهد بود.

بند دوم: معضل تعریف تروریسم

سال‌ها پس از آن که موضوع مبارزه با تروریسم بین‌المللی در دستور کار سازمان ملل متحد قرار گرفت (سال 1972)، مجمع عمومی سازمان ملل، قادر به حل اختلافات اساسی میان دولت‌ها درباره چگونگی مقابله و برخورد با این معضل نبوده است. یکی از مجادله برانگیزترین موضوعات مطرح شده در این باره، این است که تروریسم باید تعریف شود، و محتوای چنین تعریفی، چه باشد؟ و اینکه چرا یافتن تعریفی عموماً پذیرفته شده برای تروریسم چنین دشوار است؟

«این دشواری تا حدودی از آن ناشی می‌گردد که تنها یک نوع تروریسم وجود نداشته و ندارد بلکه گونه‌های مختلف از آن وجود داشته که اغلب ویژگی‌های مشترک چندانی با هم ندارند. آنچه درباره یک گونه درست است، می‌تواند درباره گونه دیگر نادرست باشد و امروزه تروریسم تنوعی به مراتب بیش از گذشته یافته است و بسیاری از گونه‌های آن چنان متفاوت با گونه‌های گذشته و با یکدیگرند که واژه تروریسم دیگر با برخی از آنان جور در نمی‌آید و احتمالاً در آینده اصطلاحات تازه‌ای برای انواع تروریسم پیدا خواهد

شد.¹² به هر حال یکی از مشکلات اساسی در زمینه مطالعه و تحلیل تروریسم بین‌الملل معاصر، نبودن تعریفی کاربردی از این نوع فعالیت است. علیرغم گذشت چندین دهه از وجود نوشته‌های آکادمیک درباره این موضوع، هیچ تعریفی که پذیرش همگانی داشته باشد برای آن یافت نشده است. تاثیر فلج کننده این مناقشه به ظاهر بی پایان در ناتوانی مداوم، نهادهایی مانند سازمان ملل منعکس گردیده به گونه‌ای که پس از چهار دهه مشاوره و گفت‌وگو، هنوز به اجماعی در زمینه تعریف آن نرسیده است. در زیر به برخی از موانع تعریف تروریسم به نظر برخی از صاحبان اندیشه و کارشناسان این عرصه اشاره می‌گردد.

برخی از نویسندگان بر این عقیده هستند که رسیدن به تعریفی از تروریسم تقریباً برابر با صفر است، زیرا که:

1- "اتفاق نظر روشن و معینی بین کارشناسان در مورد مفهوم تروریسم وجود ندارد. در نتیجه آنچه را که برخی افراد تروریسم به حساب می‌آورند، دیگران بعنوان یک عمل قانونی و مشروع به آن می‌نگرند.

2- مفهوم تروریسم، در وهله اول حکمی ارزشی را بر می‌انگیزد که شامل رد اعمال تروریستی و تقبیح آنها می‌شود، اما زمانیکه موضوع مربوط به یک پژوهش علمی و دانشگاهی می‌شود پرهیز از احکام ارزشی، بسیار مهم و ضروری است.

3- مفهوم تروریسم با چند مفهوم دیگر از قبیل خشونت سیاسی، جرم سیاسی و ... تداخل پیدا کرده و به هم آمیخته‌اند.

4- مفهوم تروریسم، یک مفهوم دینامیکی و پویاست؛ و صورت و اشکال و شیوه‌ها و انگیزه‌های آن در جاها و دوره‌های زمانی گوناگون با هم متفاوت است.¹³

برخی دیگر معتقدند که «تا زمانی که سود و زیان موجودیت‌های سیاسی (دولتی یا غیر دولتی، جمعی یا فرد) در عمل و نظر با هم متضاد و متباین باشد، این اختلاف نظر در تعریف و تعیین مصداق پابرجا خواهد ماند.

¹² .هافمن، پل، حقوق بشر و تروریسم، ترجمه علیرضا ابراهیم گل، مجله حقوقی، دفتر امور حقوقی بین‌المللی ریاست جمهوری، شماره

34. بهار و تابستان 85، ص 20-23.

¹³ .محمدعلی ناجی راد، پیشین، ص 33

عرصه نظر و عمل عرصه جرمی بتامی است یعنی حق و باطل، زشت و زیبا، خوب و بد بستگی به منافع و سود و زیان افراد و موجودیت‌های سیاسی، اقتصادی و فرهنگی دارد. یعنی در جهان تجربه شده هیچ نقطه مرکزی، قابل اتکاء جوهری و تک فضایی وجود ندارد که بتوان به آن تکیه زد. دنیای موجود دنیای جرمی بتامی، گفتمانی و بر معنایی است. معانی را ارزش‌ها تولید و باز تولید می‌کنند ارزشها مبانی انتخاب‌اند. این ارزشها هستند که حاملان خود را به استخدام در می‌آورند و از طریق آنها اهداف معین و مشخص خود را اعمال می‌کنند. نه اینکه حاملان، از آن ارزشها به عنوان ابزاری برای دستیابی به اهداف ارادی خود بهره جویند. ارزشها موجب فهم از خود و جهان پیرامون خود است. در غیاب ارزشها، فهمی و تبیینی وجود ندارد. پوچی و بی‌فضایی حکمفرماست»¹⁴. بنابراین در نظر این گروه تعریف جامع و مانع تروریسم کاری صعب و غیر ممکن است و افزون بر آن ناکامی جامعه بین‌الملل در رسیدن به تعریفی واحد از تروریسم، علتی سیاسی دارد و نه فنی. دولت‌های سر خورده و ناتوان که قربانی جرایم اقتصادی و اجتماعی هستند و یا کشورهایی که از خود چهره ای خشن ترسیم کرده اند از گردن نهادن به تعریفی صرفاً شکلی و مبتنی بر واقعیات از تروریسم سر باز می‌زنند. این دولت‌ها بی آنکه تروریسم را آشکارا بستانند، تلویحاً آن را توجیه می‌کنند و غالباً آن را آخرین حربه ضعفا به شمار می‌آورند.

از نظر «مرکز مطالعات منع تکثیر تسلیحات»¹⁵ سه موضوع مانع از رسیدن به یک تعریف جامع از تروریسم و تدوین یک کنوانسیون جامع و فراگیر بین‌المللی است که عبارتند از:

الف) مشکل حصول اجماع در تعریف حقوقی تروریسم

ب) مشکل حل تعارض میان تروریسم و مشروعیت فعالیت‌های جنبش‌های آزادیخواهانه ملی

ج) مشکل وارد شدن اقدامات قوای مسلح دولت‌ها در زمان منازعات مسلحانه در تعریف تروریسم دولتی.¹⁶

¹⁴. همان، ص 34

¹⁵. Center for Arms Control and Non-Proliferation

¹⁶. بزرگمهری مجید، تعریف سازمان ملل متحد از پدیده تروریسم؛ مروری بر اسناد مصوب و دیدگاه‌های صاحب‌نظران، ص 27

از نظر برخی دیگر مشکل تعریف تروریسم این است که مفهوم تروریسم با گذر زمان در حال تغییر است؛ بطوریکه امروزه در هر گونه تعریفی از آن بایستی مواردی همچون تروریسم سایبری و تروریسم اقتصادی و ... گنجانده شود.¹⁷ لذا تا زمانی که تروریست‌ها و گروه‌های تروریستی خود را به سرعت با تحولات و پیشرفت‌های حاصله سازگار می‌کنند، و همچنین رویکرد دولت‌ها در قبال تروریسم صرفاً سیاسی و بسته به منافع آنهاست، اتفاق نظر در تعریف این پدیده با مشکل مواجه خواهد شد.

با این اوصاف بنظر می‌رسد برای رسیدن به تعریف واحد از تروریسم حجم کثیری از موانع بر سر راه تلاش گران این عرصه و جامعه بین‌المللی وجود دارد. بنابراین اگر جامعه بین‌المللی می‌خواهد با تروریسم به مبارزه جدی بپردازد باید بازیگران بین‌المللی بالادست دولت‌ها از بعضی منافع سیاسی و تعصبات خود به نفع بشریت صرف‌نظر کنند.

بند سوم: تعریف تروریسم

یکی از مهمترین اسنادی که تروریسم را تعریف می‌کند کنوانسیون 1937 جلوگیری و مجازات تروریسم¹⁸ است که اقدامات تروریستی را به شکل زیر تعریف می‌کند:

« اقدامات مجرمانه ای که بر علیه یک دولت و به قصد ایجاد رعب و وحشت در اذهان اشخاص خاص یا گروه‌های خاص یا عموم افراد صورت می‌گیرد.»

Available at: www.sid.ir visited on: 2012/04/25

¹⁷ - Hans-Peter Gasser, op.cit, p.553.

¹⁸ **Convention to Prevent and Punish Acts of Terrorism.** available at:
<http://www.un.org/terrorism/instruments.shtml>. visited on: 01/11/2011